

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

خطبة الجمعة لتاريخ ٢٠٢٢/٩/٩ الموافق ١٢ صفر ١٤٤٤ هـ

تَنْزِيهِ اللَّهِ عَنِ الْجِسْمِ وَسَائِرِ مَعَانِي الْخَلْقِ

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَهْدِيهِ وَنَشْكُرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ
أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَلَا مَثِيلَ وَلَا شَبِيهَ وَلَا ضِدَّ وَلَا نِدَّ لَهُ. وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَحَبِيبَنَا
وَعَظِيمَنَا وَقَائِدَنَا وَقُرَّةَ أَعْيُنِنَا مُحَمَّدًا عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ وَصَفِيَّهُ وَحَبِيبَهُ مَنْ بَعَثَهُ اللَّهُ رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ
هَادِيًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا بَلَغَ الرِّسَالَةَ وَأَدَّى الْأَمَانَةَ وَنَصَحَ الْأُمَّةَ وَجَاهَدَ فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ فَجَزَاهُ
اللَّهُ عَنَّا خَيْرَ مَا جَزَى نَبِيًّا مِنْ أَنْبِيَائِهِ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَىٰ آلِهِ وَصَحَابَتِهِ الطَّيِّبِينَ
الطَّاهِرِينَ.

أَمَّا بَعْدُ عِبَادَ اللَّهِ، فَإِنِّي أُوصِيكُمْ وَنَفْسِي بِتَقْوَى اللَّهِ الْعَلِيِّ الْقَدِيرِ وَالثَّبَاتِ عَلَى عَقِيدَةِ
الْأَنْبِيَاءِ وَنَهْجِ سَيِّدِ الْأَنْبِيَاءِ وَدَرْبِ إِمَامِ الْأَوْلِيَاءِ وَالْأَصْفِيَاءِ، فَهُوَ الْحَبِيبُ وَهُوَ الْقُدْوَةُ وَهُوَ
الْقَائِلُ صَلَوَاتِ رَبِّي وَسَلَامُهُ عَلَيْهِ فِي حَدِيثِهِ الشَّرِيفِ وَاللَّهُ إِنِّي لَأَعْلَمُكُمْ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ
وَأَخْشَاكُمْ لَهُ اه١. فَقَدْ حَصَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَفْسَهُ بِالتَّرَقِّي فِي هَذَا الْعِلْمِ أَيِّ الْعِلْمِ
بِاللَّهِ تَعَالَى وَصِفَاتِهِ لِأَنَّهُ أَجَلُّ الْعُلُومِ وَأَعْلَاهَا وَأَوْجِبُهَا وَأَوْلَاهَا، كَمَا يَدُلُّ عَلَى ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ
تَعَالَى فِي الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ ﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ
وَاللَّهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوَاكُمْ﴾ ١٩. قَالَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى قَدَمَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ الْأَمْرَ بِمَعْرِفَةِ
التَّوْحِيدِ عَلَى الْأَمْرِ بِالِاسْتِغْفَارِ لِتَعَلُّقِ التَّوْحِيدِ بِعِلْمِ الْأُصُولِ وَتَعَلُّقِ الْإِسْتِغْفَارِ بِعِلْمِ الْفُرُوعِ،
لِذَلِكَ قَالَ الْإِمَامُ أَبُو حَنِيفَةَ فِي الْفِقْهِ الْأَبْسَطِ اعْلَمْ أَنَّ الْفِقْهَ فِي الدِّينِ أَفْضَلُ مِنَ الْفِقْهِ فِي
الْأَحْكَامِ اه٢ وَمُرَادُهُ بِالْفِقْهِ فِي الدِّينِ عِلْمُ الْأُصُولِ عِلْمُ الْعَقِيدَةِ عِلْمُ التَّوْحِيدِ.

١ رواه أحمد في مسنده.

٢ سورة محمد/آية ١٩.

أَيُّهَا الْأَحِبَّةُ عِلْمُ التَّوْحِيدِ لَهُ شَرَفٌ عَلَى غَيْرِهِ مِنَ الْعُلُومِ لِكَوْنِهِ مُتَعَلِّقًا بِأَشْرَفِ الْمَعْلُومَاتِ فَهُوَ مُتَعَلِّقٌ بِمَعْرِفَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى مَا يَلِيْقُ بِهِ فَالتَّوْحِيدُ عِنْدَ أَهْلِ السُّنَّةِ هُوَ نَفْيُ التَّشْبِيهِ وَالتَّعْطِيلِ كَمَا ذَكَرَ ابْنُ حَجَرٍ الْعَسْقَلَانِيُّ فِي شَرْحِهِ عَلَى صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ فَهُوَ مَبْنِيٌّ عَلَى إِثْبَاتِ مَا يَجِبُ لِلَّهِ مِنَ الصِّفَاتِ كَالْعِلْمِ وَالْقُدْرَةِ وَالْإِرَادَةِ مَعَ نَفْيِ التَّشْبِيهِ أَيْ مَعَ تَنْزِيهِ اللَّهِ عَنِ مُشَابَهَةِ الْمَخْلُوقِينَ وَهَذَا مَا خُوذَ مِنَ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ كَقَوْلِهِ تَعَالَى ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ١١﴾ وَقَوْلِهِ تَعَالَى ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ ١٢﴾.

إِحْوَةَ الْإِيمَانِ نَفْيُ الْجِسْمِيَّةِ عَنِ اللَّهِ مِمَّا أَجْمَعَتْ عَلَيْهِ الْأُمَّةُ وَمِمَّا نَصَّ عَلَيْهِ السَّلْفُ الصَّالِحُ فَالْإِمَامُ أَحْمَدُ بْنُ حَنْبَلٍ الَّذِي انْتَسَبَ إِلَيْهِ عَدَدٌ مِنَ الْمُسَبِّهَةِ زُورًا وَبُهْتَانًا أَنْكَرَ عَلَى مَنْ قَالَ بِالْجِسْمِ فِي حَقِّ اللَّهِ وَقَالَ إِنَّ الْأَسْمَاءَ - أَيْ الْأَسْمَاءَ الْأَشْيَاءَ - مَا خُوذَتْ مِنَ الشَّرِيعَةِ وَاللُّغَةِ، وَأَهْلُ اللُّغَةِ وَضَعُوا هَذَا الْإِسْمَ - أَيْ الْجِسْمَ - لِذِي طُولٍ وَعَرْضٍ وَسَمَكٍ وَتَرْكِيبٍ وَصُورَةٍ وَتَأْلِيفٍ، وَاللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى خَارِجٌ عَنِ ذَلِكَ كُلِّهِ - أَيْ مُنَزَّهٌ عَنِ ذَلِكَ كُلِّهِ - وَلَمْ يَجِئْ ذَلِكَ فِي الشَّرِيعَةِ - أَيْ وَلَمْ يَرِدْ إِطْلَاقُ الْجِسْمِ عَلَى اللَّهِ فِي الشَّرْعِ - فَبَطَلَ - أَيْ إِطْلَاقُ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ شَرْعًا وَلُغَةً أَه

بَلْ نَقَلَ صَاحِبُ الْخِصَالِ عَنِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ نَفْسَهُ تَكْفِيرَ مَنْ قَالَ أَنَّ اللَّهَ جِسْمٌ لَا كَالْأَجْسَامِ وَهَذَا مُوَافِقٌ لِمَا جَاءَ عَنِ بَاقِي الْأَئِمَّةِ فَقَدْ ثَبَتَ عَنِ الشَّافِعِيِّ تَكْفِيرَ الْمُجَسِّمِ كَمَا نَقَلَ عَنْهُ ذَلِكَ السُّيُوطِيُّ فِي الْأَشْبَاهِ وَالنِّظَائِرِ بَلْ فِي الْمِنْهَاجِ الْقَوِيمِ لِابْنِ حَجَرٍ الْهَيْتِيُّ أَنَّ الْقَرَائِيَّ وَغَيْرَهُ حَكَّوْا عَنِ الشَّافِعِيِّ وَمَالِكٍ وَأَحْمَدَ وَأَبِي حَنِيفَةَ الْقَوْلَ بِكُفْرِ الْقَائِلِينَ بِالْجِهَةِ وَالتَّجْسِيمِ أَيْ بِكُفْرِ مَنْ يَنْسُبُ إِلَى اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى الْجِسْمِيَّةَ أَوْ الْكَوْنَ فِي جِهَةٍ لِأَنَّ كُلَّ ذَلِكَ مِنْ مَعَانِي الْبَشَرِ. هَذَا وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لِي وَلَكُمْ.

الخطبة الثانية

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعْفِرُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَهْدِيهِ وَنَشْكُرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَالصَّلَاةُ

^١ سورة الشورى / آية ١١.

^٢ سورة الإخلاص / آية ٤.

وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ الْوَعْدِ الْأَمِينِ وَعَلَى إِخْوَانِهِ النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ. أَمَّا بَعْدُ عِبَادَ اللَّهِ فَإِنِّي أُوصِيكُمْ وَنَفْسِي بِتَقْوَى اللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ فَاتَّقَوْهُ.

Esclaves de Dieu, je vous recommande de faire preuve de piété à l'égard de Dieu العليُّ القدير *Al-^Aliyy Al-Qadir*, de persévérer sur la croyance des prophètes, de persévérer sur la voie du Maître des prophètes, de persévérer sur la voie de l'Imam des saints et des vertueux, lui qui est le Bien-aimé et le modèle à suivre, lui qui a dit, que davantage d'honneur et d'apaisement de la part de mon Seigneur lui soient accordés, dans un *hadith* *حديث* honoré qui signifie : « **Par Dieu, je suis celui d'entre vous qui connaît le plus Dieu عزوجل et qui Le craint le plus !** » Ainsi, le Prophète témoigne qu'il a le degré le plus élevé dans cette science qu'est la connaissance de Dieu تعالى et de Ses attributs. En effet, cette science est la plus honorable des sciences. Elle est la plus obligatoire et la plus prioritaire et ce, conformément à ce qu'indique Sa parole تعالى qui signifie : « **Persévère sur la croyance qu'il n'est de dieu que Dieu et demande pardon pour ton péché, ainsi que pour les croyants et les croyantes, certes Dieu sait vos changements d'états et votre devenir.** »

Dans ce verset, Dieu تعالى سبحانه a fait précéder l'ordre de connaître le *tawhid* –l'unicité de Dieu– sur l'*istighfar* –l'ordre de demander pardon–, du fait que le *tawhid* concerne la connaissance des fondements, alors que l'*istighfar* –la demande du pardon– se rapporte à la science des lois et des jugements pratiques. C'est pour cela que l'Imam *Abou Hanifah* a dit dans *Al-fiqhou l-'Absat* : « Sache que la connaissance dans le domaine de la croyance est meilleure que la connaissance dans le domaine des jugements pratiques. » Quand il a mentionné (*al-fiqh fi d-din*), il visait la connaissance des fondements de la religion, la connaissance de la croyance en l'unicité, le *tawhid*.

Chers bien-aimés, la science du *tawhid* a un honneur particulier par rapport aux autres sciences, car c'est une science qui concerne la plus honorable des connaissances. En effet, cette science concerne la connaissance de Dieu عزوجل conformément à ce qui est digne de Lui. Le *tawhid*, selon *Ahlou s-Sounnah*, consiste à nier toute ressemblance entre Dieu et Ses créatures et tout athéisme, tout comme l'a cité *Ibnou Hajar Al-^Asqalaniyy* dans son Commentaire du *Sahih* de *Al-Boukhariyy*. Le *tawhid* est fondé sur la confirmation des attributs qui sont obligatoires selon la raison pour Dieu, comme la science, la puissance et la volonté, et sur le rejet de toute assimilation : c'est-à-dire sur l'exemption de Dieu de toute ressemblance avec Ses créatures. Cela est tiré du *Qur'an* قرآن honoré, en particulier la parole de Dieu تعالى qui signifie : « **Absolument rien n'est pareil à Lui et Il est Celui Qui entend, Celui Qui voit.** » Ou encore la parole de Dieu تعالى qui signifie : « **Et Il n'a strictement aucun équivalent.** »

Mes frères de foi, le fait d'affirmer que Dieu n'est pas un corps fait partie des choses sur lesquelles la communauté est unanime, et c'est quelque chose qui a été exprimé

textuellement par les savants du *Salaf* vertueux –les savants des trois premiers siècles de l’Hégire–. L’Imam *Ahmad Ibnou Hanbal*, dont se réclame mensongèrement et calomnieusement un certain nombre de *mouhabbihah* –assimilationnistes– a répliqué contre ceux qui utilisent le terme *jism* –corps– au sujet de Dieu. C’est ainsi qu’il a dit : « *Les noms –c’est-à-dire les dénominations des choses– sont tirés de l’enseignement révélé et de la langue. Or les spécialistes de la langue ont assigné ce nom –al-jism le corps– à ce qui a une largeur, une longueur, une épaisseur, une composition, une image et un assemblage. Or, Dieu سبحانه وتعالى n’est pas concerné par tout cela –c’est-à-dire qu’Il en est absolument exempt–. De plus, cela n’est pas parvenu dans la religion –c’est-à-dire que l’attribution du terme جسم jism, corps, à Dieu n’est pas parvenue dans les textes religieux–, et c’est donc infondé –d’employer le terme jism –corps– au sujet de Dieu selon la religion et selon la langue.– »*

En outre, l’auteur du livre *Al-Khisaal* a rapporté de l’Imam *Ahmad* lui-même qu’il déclare mécréant « *celui qui dit que Dieu serait un corps pas comme les autres corps.* » Cela est conforme à ce qui est parvenu du reste des Imams. En effet, il a été confirmé que *Ach-Chafi’iyy* déclarait mécréants les *moujassim* –ceux qui attribuent le corps à Dieu–, tout comme *As-Souyoutiyy* l’a rapporté de lui dans son livre *Al-'Achbahou wan-Nadha'ir*. Il en est de même dans le livre *Al-Minhajou l-Qawim* de *Ibnou Hajar Al-Haytamiyy* qui cite : « *Al-Qarafiyy et d’autres ont rapporté que Ach-Chafi’iyy, Ahmad, Malik et Abou Hanifah ont déclaré mécréants ceux qui attribuent la direction et le corps à Dieu.* » C’est-à-dire que la personne qui considère que Dieu serait un corps ou qu’Il serait dans un endroit est mécréante, car tout cela fait partie des attributs des humains.

وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ أَمَرَكُمْ بِأَمْرِ عَظِيمٍ، أَمَرَكُمْ بِالصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَى نَبِيِّهِ الْكَرِيمِ فَقَالَ ﴿إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾^{٥٦}، اللَّهُمَّ إِنَّا دَعَوْنَاكَ فَاسْتَجِبْ لَنَا دُعَاءَنَا فَاعْفِرِ اللَّهُمَّ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ الْأَحْيَاءِ مِنْهُمْ وَالْأَمْوَاتِ رَبَّنَا ءَاتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ اللَّهُمَّ اجْعَلْنَا هُدَاةً مُهْتَدِينَ غَيْرِ ضَالِّينَ وَلَا مُضِلِّينَ اللَّهُمَّ اسْتُرْ عَوْرَاتِنَا وَعَازِنِ رَوْعَاتِنَا وَاكْفِنَا مَا أَهَمَّنَا وَقِنَا شَرَّ مَا تَتَخَوَّفُ اللَّهُمَّ اجْزِ الشَّيْخَ عَبْدَ اللَّهِ الْهَرَرِيَّ رَحِمَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ عَنَّا خَيْرًا. عِبَادَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَى وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ، يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ. اذْكُرُوا اللَّهَ الْعَظِيمَ يَثْبِتْكُمْ وَاشْكُرُوهُ يَزِدْكُمْ، وَاسْتَغْفِرُوهُ يَغْفِرَ لَكُمْ وَاتَّقُوهُ يَجْعَلَ لَكُمْ مِنْ أَمْرِكُمْ مَخْرَجًا، وَأَقِمِ الصَّلَاةَ.

¹ سورة الأحزاب/ آية ٥٦.